

Kampen mot kondompropagandan

1910 antogs en lag som förbjöd propaganda för preventivmedel. Detta var kulmen på en trettio år lång debatt som nu Hjärdis Levin grundligt analyserar i sin avhandling *Masken uti rosen*.

Efter att ha slagits ut av p-pillren har enu kondomen kommit till heders igen. Näst avhållsamhet visar den sig vara det säkraste sättet att undgå sexuellt överförda sjukdomar, något väsentligt i dessa tider av hiv och aids.

Vid förra sekelslutet var syfilis ett gott skäl att nyttja kondom men propagerandet för preventiva åtgärder av vad slag de vara månne möttes med stort motstånd.

När studenten Knut Wicksell i ett föredrag en februarikväll 1880 i Uppsala nämnde behovet av barnbegränsande åtgärder bröt en hetsig debatt ut. Via pamfletter och tidningsartiklar fick den riks-spridning och den unge Wicksell, som skulle bli framstående nationalekonomiprofessor, fick sig en åthutning av konsistoriet för att han uttalat sig i frågor där han saknade kompetens.

Egentligen handlade hans föredrag om dryckenskapen och hur den skulle kunna begränsas men eftersom Wicksell var starkt nymalthusianskt anfäktad fann han överbefolkningen vara roten till världens onda och den kunde bara stävjas genom preventiva åtgärder.

Förbjuden propaganda

Med den så kallade wicksellska striden inleddes några decenniers sexualdebatt och den är föremål för utredning i Hjärdis Levins avhandling *Masken uti rosen*. Med hjälp av ett omfattande källmaterial rekonstruerar Levin debatter och polemiker under de trettio åren från Wicksells föredrag fram till den lagstiftning som förbjuder all propaganda för preventiva åtgärder, som genomdrevs 1910.

Det är inte någon perifer historia som berättas. Frågor om födelsekontroll och sexualmoral angick naturligtvis ytterst sett alla men det var knappast därför de var så brännbara. De kom att i detta skede beröra förhållanden som i sig var politiskt heta.

Den nymalthusianska tanken som Wicksell lanserade – att Sverige skulle vara överbefolkat – var onekligen högst diskutabel. Med utvandringen skulle snarare motsatsen bli en risk och mycket



Hinke Berggren var en av förespråkarna för Kärlek utan barn. Här en skämtteckning med Hinke och storcken, ritad av E. Forsström i tidningen Puck 1910.

riktigt blev befolkningsminskningen ett argument mot preventivmedlen när debatten om lagstiftningen bröt ut. För den framväxande arbetarrörelsen var dessa frågor av vital betydelse och även om det inte fanns någon total gränslinje mellan vänsterns och högerens åsikter blev problemkomplexet ett betydelsefullt politiskt diskussionsämne.

Kvinnorörelserna intresserade sig givetvis också för frågor om barnbegränsning och sexualitet. Redan här finns argumentet att kvinnan har rätt att bestämma över sin egen kropp framfört. I detta låg inte minst rätten att själv bestämma över sexualiteten, att inte behöva underordna sig mannens önskningsar och behov.

Många av kvinnorörelsens åsikter betraktades av radikala män som sexualfientliga och konservativa. Den bestående bilden av dessa feminister är att de var frigida och småborgerligt moraliserande

medan män som till exempel Brandes var framåtsträvande sexualliberaler som kämpade mot obskurantism och moralister. Med den envist kvardröjande förställningen gör Levin upp och visar på komplexiteten i diskussionen.

Vad beträffar själva preventivmedlen och de preventiva åtgärderna var inte bara argumenten i debatten många utan även motiven till att framföra dem.

Vapen mot könssjukdomar

Motståndarna framhöll att osedligheten och därmed könssjukdomarna skulle öka. Förespråkarna, bland annat stora delar av läkarkåren hävdade att könssjukdomarna skulle minska. Osedligheten, menade man, var nog inte beroende av preventivmedlen. Arbetarrörelsen pekade på de stora barnaskarorna och det därmed utbredda eländet. Arbetsgivarna beskyldes för att vilja ha ett stort industriproletariat.

Vid den här tiden börjar också hygien bli ett centralt begrepp och inte minst tankar om rashygien slår igenom i diskussionen. De preventiva åtgärderna skulle kunna vara en väg att förbättra rasen.

I debatten kring lagstiftningen 1910 framfördes åsikten att man skulle kunna förmå vissa människor att "icke belasta samhället med en mindervärdig avkomma". Andra hävdade att "sjuklingar, många till hälften sinnessjuka, till hälften sinnesslöa och andra sjuka och mindervärdiga utan någon särskild ansvarskänsla" skulle fortsätta att fööka sig ändå.

Högaktuella frågor

Dessa och andra tankar skulle också fortplanta sig vidare, liksom diskussionen kring preventiva åtgärder skulle fortsätta även efter att den lag genomdrevits som förbjöd propagerandet och spridningen av kunskap.

I vår egen tid är det aidshotet som skapat debatt, liksom abortfrågan reser det en del av de gamla frågorna på nytt. I det globala perspektivet har den malthusianska frågan om överbefolkning också fått aktualitet.

Sexualitetens historia – vilket *Masken uti rosen* föredömligt visar – är allt annat än en privat angelägenhet.

Karl Steinick

Hjärdis Levin: *Masken uti rosen*
Symposion